

Prosjektbeskrivelse for Melhus kommune i Kunstlandskap MIDT

Melhus kommune ligger i Trøndelag fylke, rett sør for Trondheim, og har rundt 18 000 innbyggere. Administrasjonssenteret er Melhus sentrum, og kommunen omfatter bygder som Lundamo, Ler, Kvål, Hovin, Gåsbakken og Korsvegen. Elva Gaula renner gjennom kommunen og er en av Norges viktigste lakseelver. Melhus har et aktivt landbruk, særlig innen korn- og husdyrproduksjon. I hele Melhus finner vi rikelig med spor fra fjern og nær fortid.

Melhus kommune har en særskilt historisk og kulturell betydning i forbindelse med nasjonaljubileet 2030. Området har sterke røtter tilbake til vikingtid og tidlig middelalder, og spilte en sentral rolle i hendelsene som ledet fram til rikssamlingen og slaget på Stiklestad. Melhus var et maktsentrum i denne perioden, og flere historiske personer med tilknytning til Olavsarven hadde base her. Einar Tambarskjelve var høvding i Trøndelag, og det er sannsynlig at han styrte over deler av Melhus og Gauldalen, og at han hadde sin gård og hird i området. Melhus har også en sterk tilknytning til Olav den hellige, som var sentral i kristningen av Norge. Einar og Olav kjente hverandre, og Einar var i perioder både støttespiller og motstander av Olav. Dermed blir Melhus en del av fortellingen om kristningen, fordi området var hjemsted for Einar – en av hovedpersonene i de dramatiske hendelsene rundt Olav og kongemakten.

Melhus kommune har i det hele tatt svært mange kulturminner og kulturmiljøer tilbake til både steinalder, bronsealder, jernalder, folkevandringstid og ikke minst vikingtid. Det er bare de siste årene gjort mange arkeologiske funn i dalføret, noe som er grunnlag for en samling forskningsartikler fra fagmiljøer tilknyttet NTNU, som publiseres i «Melhusboka» i løpet av vinteren 2025/2026.

Prosjektet Kunstlandskap MIDT er forankret i politisk og administrativ ledelse gjennom orienteringer, men det politiske nivået involveres i begrenset grad for å ivareta armlengdes avstand-prinsippet.

Kontaktpersoner for prosjektet er:

Anne Sørtømme, kulturrådgiver: anne.sortomme@melhus.kommune.no

Tlf: 97197156

Marit Grendal, avdelingsleder kulturproduksjon: Marit.Synnove.Grendal@melhus.kommune.no

Tlf: 99368713

Prosjektidé

Det er over tid jobbet målrettet med å utvikle formidling av kulturarv i kommunen. Vi er i prosesser med rullering av en kulturmiljøplan, en etablering av et samarbeid med fagmiljøer ved NTNU, digital formidling med mer.

Kunst kan bidra med å utfordre oss som individer på hvem vi er og hva vi står for. I tillegg vil et kunstprosjekt kunne aktualisere det lokalhistoriske sin plass i det nasjonale, og engasjere publikum med andre virkemidler enn det vi som kommune har til rådighet i vårt daglige virke.

Vi har jobbet særlig med utvikling av det historiske området på Foss, der kommunen har et friluftsmuseum (Horg Bygdatun) med en natur- og kultursti på 5 km. Denne traséen lokaliserer mange viktige kulturminner fra flere epoker, blant annet over 50 kjente bergkunstfelt fra bronsealder og eldre jernalder, flere gravfelt, geolokaliteter, hulveger og en høvdingegrav. Foss er i ferd med å utvikles som et episenter for det historiske Melhus, der mulighetene for formidling og kontakt med publikum er mange. Det er også en samarbeidsarena med en kontaktflate mot NTNU, fylkeskommunen, lag og foreninger med mer. Vi har også en natur- og kulturveileder i 50 % stilling som jobber med formidling av kulturarv og naturverdier. Dette området er mye brukt av publikum og til arrangementer, blant annet er det arena for Trondheim Vikingmarked i regi av Trondheim Vikinglag. Bare dette ene arrangementet tiltrekker seg rundt tusen publikummere på ei helg, og har deltagere fra flere land og kontinenter. Foss er også en del av det fylkeskommunale formidlingsprosjektet Bergkunstreisen. Det vil være en stor berikelse og et løft for et område som Foss med en kunstinstallasjon som kommuniserer med det

Blant bergkunsten på Fossplatået finnes tegn som antyder hvor avgjørende det største kretsløpet er for at verden og livet skal opprettholdes. På den høyeste terrassen, 240 moh, har en kyndig representant fra bronsealderfolket smykket sandsteinen med en spiral. Kanskje skulle dette symbolet hjelpe eller påkalle den livgivende solskiven?

historiske perspektivet og omgivelsene. Området brukes ukentlig av skole(r) og barnehage(r), der de unge lærer om sin egen lokale kulturarv, de får reflektere om hvem vi er i møte mer fortiden og hva vi tar med oss videre.

Den historiske betydningen i sammenheng med omgivelser på lokaliteten (Foss) og de menneskene vi har blitt i nåtiden er relevant for vår kommune. Vi har i flere år hatt fokus på å bygge kunnskap og skape interesse for Melhus sin unike posisjon i (saga)historien¹, satt i nåtidens perspektiv. Sagauka i Melhus eksisterte som Melhus kommune sin egen festival i ti år før den ble nedlagt pga en svært krevende kommuneøkonomi. Festivalen hadde som formål å knytte fortid og nåtid sammen. Et kunstprosjekt som dette kan sees som en forlengelse av dette, men perspektivet må også strekkes inn i framtiden.

Vi som mange andre samfunnsaktører observerer økende polarisering, en sikkerhetspolitisk situasjon i endring, et klima i endring, økonomiske endringer, et ytringsklima i endring etc. etc. Midt i alt dette trenger vi verktøy for å holde oss fast, å holde oss samlet, for å hjelpe oss å reflektere rundt hvem vi er (jfr. verdiplattformen til Nasjonaljubileet). Her spiller kunst og kultur en vesentlig rolle. Å bli jordet på sitt eget bosted og å oppleve å være en del av en større sammenheng er også en vei inn til verdier som fellesskap, identitet og tilhørighet og bli mer robust til å tåle endringer.

Hovedidéen er en kunstinstallasjon som møter oss ved inngangen til det historiske landskapet. Landskapet og kulturminnene der taler for seg og forteller sin historie, men vi som beveger oss i landskapet må bli utfordret på hvem vi er og hvor vi skal.

Valget av Foss står seg godt i denne sammenhengen, da området både har fått sin egen forvaltnings- og strategiplan, en eierstrategi, og har en betydelig rolle i en nylig vedtatt plan for reiseliv, opplevelser og lokalmat.

Om Foss som historisk landskap

Kulturminnene som er funnet på Foss, forteller en spennende historie om gårdenes viktige rolle i bygda gjennom hundrevis av år. Allerede i eldre jernalder og fram til vikingtid (ca. 500 f.Kr.–1000 e.Kr.) ser det ut til at Foss-gårdene hadde en sentral betydning som religiøst og rituelt samlingssted. Bergkunstfeltene med ristninger på Foss styrker dette inntrykket. Studier av stil og utforming tyder på at ristningene er fra samme periode som gravhaugene i området. Dette viser at Foss ikke bare var et bosted, men også et sted der mennesker samlet seg for seremonier, tro og markering av livets

¹ Sagalitteraturen består av flere navn og steder i Melhus kommune, med eksempler som Einar Tambarskjelve, Thora på Rimol, Håkon Jarl, trelen Kark og Haldor på Skjerdingsstad.

overganger. Da det i middelalderen ble anlagt kirkegård på Foss, fortsatte stedet å være et religiøst samlingspunkt. Slik ser vi en tydelig linje gjennom historien: Fra førkristne ritualer i jernalder og vikingtid til kristen gravplass i middelalderen har Foss hatt en særskilt rolle i bygdas åndelige og rituelle liv – helt fram mot nyere tid. Bergkunsten på Foss og omegn utgjør over femti ulike lokaliteter fra bronsealder og eldre jernalder, noe som gjør dette til den største bergkunstlokaliteten i Midt-Norge i geografisk og topografisk utstrekning. Det første funnet ble gjort på 1950-tallet, og det er stadig gjort nye funn fram til dags dato. Felles for svært mange av de nyregistrerte feltene er at de ligger i umiddelbar nærhet til velbrukte stier som følger landskapskorridoren på platået mellom Gaulfossen i vest og Vollaberga samt Raudåsberga i øst.

Noe av bergkunsten er også en del av det fylkeskommunale prosjektet Bergkunstreisen: <https://spormagasinet.no/2022/06/bergkunstreisen-i-trondelag/>

Den omtalte natur- og kulturstien slynger seg nettopp gjennom dette landskapet.

Før vi kommer til de eldste kulturminnene, beveger vi oss igjennom nyere tids kulturmark og jordbruks-historie. Vi passerer selve gårdstunet på museet, datert til siste kvartal av 1700-tallet, og beveger oss oppover gammelt beite- og slåttelandskap og opparbeidet infrastruktur. Allerede på første avsats (Sveflata) finner vi de første gravhaugene, og det er gjennom arkeologiske undersøkelser dokumentert et betydelig kulturlag (kullholdig) under matjorda like ved. 100 m lenger bort, er startpunktet til natur- og kulturstien og utmarka.

Både kunstkonsulent og kunstner vil få en grundig innføring i landskapet ved vår natur- og kulturveileder.

Den gamle husmannsplassen Brekkberget er noe av det første man møter på i natur- og kulturstien. Her er det gjort enkel tilrettelegging for skoler og barnehager.

Visjon og fundament i verdiplattformen til Nasjonaljubileet

Ved inngangen til det historiske landskapet på Foss (rød markering på kart) ser vi for oss at det reiser seg en kunstinstallasjon som ikke bare markerer en fysisk overgang, men en bevegelse – fra fortid til nåtid, fra nåtid til framtid. Kunstverket kan være et samlingspunkt og et «speil»: et sted der landskapet, menneskene og historiene veves sammen i en felles fortelling.

Kunstverket kan tematisere lagene av tid: sporene etter dem som gikk her før oss, våre egne avtrykk i dag, og de åpne rommene som ennå ikke er fylt. Slik blir verket en påminnelse om at vi alltid står «mellom spor» – mellom det vi har arvet og det vi skal overlevere.

Fellesskap

Installasjonen kan romme ulike stemmer, og kan bestå av ulike materialer og uttrykk – slik at ulikhet ikke viskes ut, men løftes fram som en styrke. Gjennom form, lys, tekst eller lyd kan verket speile hvordan fellesskap ikke er ensartet, men et samspill av variasjoner. Spørsmålet som stilles er: Hvordan kan vi stå sammen uten å skulle bli like?

Verdier

Verket skal utfordre oss til å reflektere over hvilke verdier som bærer oss når alt annet endrer seg. Kanskje er det respekt for menneskeverd, for naturen, for frihet og ansvar som danner et ufravikelig fundament. Installasjonen kan konkretisere dette gjennom solide, varige elementer – materialer som tåler vær og tid – og slik symbolisere de verdiene vi ikke kan kompromisse på.

Identitet

Ved inngangen til landskapet trer vi inn i en større fortelling enn vår egen. Installasjonen kan speile hvordan identitet formes i møte med andre – lokalt og nasjonalt, historisk og samtidig. Foss blir et sted hvor vi kan stille spørsmålet: Hvem er jeg her? Hvem er vi sammen? Kunstverket skal åpne for både tilhørighet og nysgjerrighet – en forståelse av identitet som noe levende og i bevegelse.

Arv

Fortiden på Foss er ikke avsluttet; den er et fundament. Installasjonen kan synliggjøre hvordan arv ikke bare handler om det vi mottar, men om det vi velger å føre videre. Gjennom referanser til stedets historie, håndverkstradisjoner eller naturmaterialer kan verket forankres i det som har vært – samtidig som det peker framover. Det skal minne oss om at vi er midlertidige forvaltere av noe større enn oss selv.

Fornyelse

I spennet mellom tradisjon og fornyelse ligger skapende kraft. Installasjonen kan forene historiske referanser med samtidige uttrykk og moderne formspråk. Kanskje gjennom bruk av ny teknologi, interaktive elementer eller skiftende lys som endrer karakter med årstidene. Slik blir verket et bilde på samfunnet vi former: rotfestet, men i bevegelse.

Medvirkning

Vi ønsker å involvere opplæringsinstitusjonene og fritidstilbud for at gruppen barn/unge skal få et særlig sterkt eierskap til prosess og produkt. Dette gjøres i form av et eget DKS-prosjekt skoleåret 2027/2028 som involverer hele 5. og 6. trinn (på 9 barneskoler) i kommunen og valgte kunstner.

Fritidsklubbene i kommunen tenkes også som en arena for medvirkning, der egne interne ressurser benyttes. Klubbene er en arena for ungdom som gjerne faller utenfor organiserte aktiviteter og etablerte demokratiske organer for barn og unge. Dette er viktig for å sikre bred medvirkning innen målgruppen. Ungdomsråd og elevnettverk vil også bli involvert parallelt. Kulturskolen vil og være en arena for involvering. Da er særlig tilbudet visuelle kunsthøgskole aktuelt.

Man kan også tenke seg at det på utvalgte offentlige steder (eksempelvis institusjoner og butikker) legges til rette for lavterskel medvirkning for hele befolkningen. Dette vil i så fall organiseres ved bruk av interne ressurser.

Formidling

Det aktuelle området er godt tilrettelagt for daglig bruk av publikum, og med ulike strategier for formidling (digital formidling, levende formidling/guiding og skilt/tavler). Kunstverket blir innlemmet som en naturlig del av den framtidige formidlingen. I guiding og levende formidling er vi en profesjonell aktør, der blant annet natur- og kulturveileder er sertifisert interpretativ guide gjennom Interpret Europe.

Melhus kommune har gode digitale løsninger til formidlingsformål (appen VIBORI, og en kommende underside på egen hjemmeside som formidler opplevelser, reiseliv, kulturarv, med mer her i Melhus).

Økonomi

Melhus kommune er tildelt en ramme på 2 mill. i prosjektet Kunstlandskap Midt.

Melhus kommune stiller selv med administrativ ressurs underveis i prosjektet. Kommunen kan stille et snekkerverksted til rådighet på lokaliteten i realiseringsfasen. Det er også strøm tilgjengelig, og ved behov for strøm til selve kunstinstallasjonen er

dette gjennomførbart som en del av prosjektet. Det er noe praktisk bistand tilgjengelig i denne fasen. Kulturfaglig kompetanse er tilgjengelig etter behov.

Organisering

Det skal nedsettes et kunstutvalg som leder prosessen. Det skal engasjeres en kunstkonsulent som skal lede dette utvalget.

Kunstutvalget vil bestå av:

Marit Grendal (avdelingsleder kulturproduksjon)

Anne Sørtømme (kulturrådgiver)

Jeanette Paulsen (DKS-koordinator)

Urd Olden (teknisk etat, etter behov)

Det videre arbeidet

Kulturrådgiver Anne Sørtømme vil være den som leder prosjektet inntil kunstkonsulent er rekruttert, og som samordner arbeidet videre etter avtale med konsulent.

Landskapet på Foss inneholder noe for en hver smak. Geologien alene er nok til å fascinere mange som gjester området.

Vi er blant annet stolte over å kunne presentere denne konglomeratveggen ved Grubba. Her blottlegges selve urtiden for alle som passerer.

Museumsområdet rundt Horg Bygdaturun består av skjøttet kulturmark som er under restaurering til gamle naturtyper som slåttemark og beitemark.

Fra Horg Bygdaturun går den en 5 km lang natur- og kultursti i det historiske Foss-landskapet.

Elever ved Hovin skole har tegnet og malt sine inntrykk fra natur- og kulturstien, og det ble en egen utendørsutstilling ved Evjensaga.